

ТРИЗНІВНИК - REVUE HEBDOMADAIRE - UKRAINIENNE - TRIDENT

ORGANE DE LA LUTTE POUR L'INDÉPENDANCE DE L'UKRAINE

FONDÉ LE 15 OCTOBRE 1925 PAR SIMON PETLURA

Число 27-28 (677-78) Рік вид. XV. 16 липня 1939 р. Ціна 2 фр. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 16 липня 1939 року

Навіть серед тих, хто хоче бачити в совітах справжнього «оборонця фронту миру» й конче домагається союзу з ними, навряд чи можна знайти людей доброї волі й тверезого розуму, які підлягали б ще ілюзіям що-до дійсного рівня економічної і мілітарної сили такого бажаного їм співника. Про це не мало писалося на сторінках газет — до того ріжного напрямку — в пресі заінтересованих держав.

Але єсть один аргумент, до якого, — не зважаючи на незаперечну руїну транспорту, на катастрофальний занепад господарства, на неперестанні розстріли мозку армії, на енергійне самовинищення керівної верхівки, — охоче вдаються неначеб-то й розважні політики та журналісти — це кількість. І шукаючи доводів на користь фантастичної дипломатичної комбінації, охоче оперують цифрами населення ССРСР, зміцнюючи потенційну силу сотень і десятків мільйонів міркуваннями про імпозантну однолітну масу єдиної 180-мільйонної нації. Згадку — і серйозну! — про «180-мільйонову російську націю» можна знайти часод-часу навіть на шпальтах поважної й обережної на слово преси, як, наприклад, — «Le Temps».

А вже нема чого говорити, як приємно тим колам політичним чи фінансовим західно-європейських держав, які за всяку ціну хочуть забезпечити собі, хоч би й на папері лише, приобіцяну підтримку велитенського ССРСР, як приємно їм затуляти клейтухом вуха на голоси перестороги, не рідкі й в газетах французьких та англійських, заколисувати себе солодкою мрією про ту велику «180-мільйонову націю», про ті мільйони одноцільного населення, про ті невичерпані джерела людського матеріалу для мобілізацій, про ту грандіозну масу гарматного м'яса, яке ніби тільки й живе однією думкою — життя покласти за соціалістичне сьогодні «атечество», в обороні його незалежності й непорушності сучасних кордонів на радість, утіху й користь майбутнім союзникам.

Високоавторитетний державний муж, глибокий французький патріот і видатний журналіст, колишній військовий міністр, сенатор полковник Жан Фабрі писав останніми днями про «совітський міраж» в «Le Matin», з 11. VII с. р., звертаючися до своїх компатріотів, таке: «Ми бажаємо, щоб люди були такими, якими б кортіло їх нам мати, і ми одмовляємося їх бачити такими, якими вони справді суть. От уже три роки ми все лагодимо та клеїмо посуд, що його у нас і в Іспанії потовкли совіти, і проте ще й тепер ми воліли б за всяку ціну вважати Сталіна за конечне потрібного для нашого порятунку!»

І причини тому лежать глибоко. Культурні люди Заходу здавен звикли мислити певними категоріями; у Франції, наприклад, де залюбки ставлять знак рівності між нацією й державою (nation — état), говорячи про ССРСР, часто запліщують очі на дійсний стан річей на Сході Європи: многонаціональний склад ССРСР, спадкоємця Російської імперії, існування непереможного національно-державного руху поневолених Москвою народів, наявність їх боротьби всіма засобами проти окупанта, боротьби неперестанної, що має на меті визволення їхніх територій з чужеземного ярма та привернення незалежності старих і створення нових держав на принципі самоозначення.

Це небезпечне засліплення громадської opinіої західно-європейської, по-за отим хибним прикладенням до зовсім інших умов звичних у себе і випробованих мірок, значно полегшує внутрішню політику совітів, з її безоглядною у всіх царинах

життя — од економічної до культурної — централізацією, неприхованою русифікацією, відродженням у повній мірі московського імперіялізму. Доволі нагадати хоч би культ нині обов'язковий повсюди в совітах Александра Невського, прославлення Петра І, штучний ювілей Полтавської битви—230 літ! Чому-ж ювілей? — На загибель «інтервентам» і «сепаратистам», на «страх врагам»...

Допомагає тому й суголосна з заявами й ділами сучасних — хоч і червоних од крові невинних жертв — оборонців «єдиної-неділимої» там, у Москві, напружена співпраця й білої російської еміграції тут, закордоном. Ті, що колись руйнували трон російських монархів, ті, що його узурпували, ті, що вважають себе за його правних спадкоємців, сходяться на одному — на обороні спільної «отчини». Мілюков, Сталін і вел. кн. Володимир, претендент на московський престол, подали один одному руки. А їм, за російськими патріотами, старанно вторують і покручі та перевертні з інших національностей аж до наших «тоже малоросів».

Спільними силами, рівнобіжним фронтом «оборонців» розвивають вони велику енергію, надто помітну саме у Франції, де творити й захищати оте «обще-імперское діло» давньої Росії, хоч би й в нових формах, допомагають тим московським імперіялістам і де-які французькі діячі. Особливо рекламно-галасливу діяльність останнім часом розвинуло тут не так давно засноване «Товариство приятелів національної Росії» *). Справді, серед його членів, опріч недобитків старого режиму, які виступають, не зважаючи на різне походження, «plus catholique que le Pape même», бачимо ми й де-кого з французів, зустрічаємо відомі імена послів, міністрів, сенаторів, генералів, публіцистів і т. д.

Коли зважити старі знайомства, давні зв'язки російської еміграції у французьких колах, де-які застарілі звички і погляди останніх, що датуються епохою Тулону й Кронштадту та франко-російського союзу, то в тому нема нічого дивного.

Так само цілком природнім являється співчуття чужинців справі національного відродження Росії. І ми, стоячи на ґрунті національного самоозначення, з свого боку, повстання такого руху,

*) «La Société des Amis de la Russie Nationale».

справді національного в етнографічних межах Московщини, могли б тільки вітати. Коли б московський нарід таки справді знайшов себе й скерував свої сили не на підбій сусідів, їх поневолення та збереження терором і окупацією стану «*beati possidentes*», звернув би свою увагу на внутрішній свій розвиток і використання природніх багатств національної, все-ж такої розлеглої своєї території, то тоді б легше було й йому порозумітися з сусідніми державами, вже повсталими, й тими, що обновитися чи народитися мають. А тим самим легше було б забезпечити на безмежних просторах Сходу Європи, а разом і в усій Європі — тривалий і справжній мир.

Але назваєтсja істиво має на меті не національне відродження московського народу, а оборону сучасного стану посідання Москви та однеслення її імперії. Енергію його скеровано головним чином на виступи проти українського визвольного руху, на те, щоб чужинцям довести, що жадної України, словами Валуєва мовячи, «не было, нет і быть не может!»

На місце вславленого за часів Версальської конференції «генерала Харькова», який, здавалося, без повороту сдійшов уже в сферу легенди, з того світу повстає несподівано фікція «180-мільйонсвого російського народу».

Як боляче розрахунок на ту фікцію може здарити по життєвих інтересах тих націй, які в неї поняли віри і тою вірою в своєму поступованні керуються, — то їхня справа.

Але ми не можемо не поставити питання тим представникам французької еліти, які, ми певні, в добрій вірі дали свої підписи під новою спробою до життя повернути скраховану раз на завжди ідею московського імперіялізму:

Чи вони за право народів, в тім числі й східно-європейських, в першу чергу — українського, на самоозначення, чи вони за одбудування великої в'язниці народів, якою була й зостається Росія?

І С Т О Р І Я Т О В А Р И С Т В А «МУЗЕЙ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ» В ПРАЗІ *)

Чотирнадцять років тому, а саме 28 травня 1925 року, відбулися в Празі установчі збори Товариства «МВБУ».

Історія повстання нашого Товариства така: в зв'язку з ліквідацією українських військових таборів у Йозефові, Ліберці та Німецькім Яблоннім Головна Команда Української Галицької Армії звернулася 1924 року до Українського Університету в Празі з проханням виготовити статут Музею з метою збирати в ньому історичні матеріяли, що освітлюють визвольну боротьбу України. Група професорів Українського Університету виготовила проект статуту, в який, згідно з бажанням ініціаторів, увела окремий пункт, що до складу Управи Товариства «МВБУ» мають входити двоє делегатів од Українського Університету в Празі. Ото-ж Товариство «МВБУ» повстало з ініціативи безпосередніх учасників української визвольної боротьби.

Товариство розпочало своє життя під добрими авспіціями: на чолі Товариства одразу став сеніор української професури в Празі акад. проф. д-р Іван Горбачевський, який очолював наше Товариство протягом десяти років, а саме до 9 квітня 1935 року, коли високошановний п. академик змушений був, з огляду на стан свого здоров'я, відійти від праці в дорогій йому установі. Загальні збори Товариства дня 8 квітня 1935 року одноголосно вибрали акад. проф. д-ра І. Горбачевського в почесні члени за його великі заслуги перед Товариством.

Вже з перших днів існування Товариства почали прибувати до Музею архивні та історичні пам'ятки з усіх країн Європи. На другому засіданні Управи дня 11 червня 1925 року одноголосно вибрано в директори Музею проф. Д. Антоновича, який від того часу і до сьогодні незмінно залишається на посаді директора Музею.

Не маючи жадних коштів для найняття помешкання для Музею, Управа Товариства негайно після свого уконституування звернулася до міністерства закордонних справ Чехословацької республіки з проханням уділити безплатне помешкання для Музею. Міністерство ласкаво уділило від 1 липня 1925 року помешкання з двох кімнат в палаці Волкенштейн (Мала Страна, Лазенська вул., ч. 11), а трохи згодом инше помешкання з трьох кімнат (Мала Страна, Кармелітська вул., ч. 12), але в квітні 1926 р. мі-

*) Промова, виголошена на святі відкриття Музею дня 29 червня 1939 р. в Празі.

ністерство несподівано відмовило Музеєві в помешканні і запропонувало Товариству спакувати майно Музею та зложити його на складі, поки Товариство не знайде помешкання для Музею.

Лихоліття безпритульності Музею тривало три роки. Не один раз в Управі і на загальних зборах Товариства де-хто з його членів порушував питання про з'єднання Музею ВБУ з архивом Українського Соціологічного Інституту в Празі, що вже тоді був під опікуванням Міністерства Закордонних Справ ЧСР, але більшість членів Товариства стояла на тій позиції, що слід за всяку ціну зберегти самостійність існування Музею ВБУ.

В травні 1929 р. міністерство закордонних справ ЧСР скликало у себе нараду в музейно-архивній справі. На тій нараді міністерство запропонувало свої послуги перебрати під своє опікування Музей ВБУ, як воно перебрало перед тим Російський Історичний Архів, Білоруський Архів, Грузинський Архів та Архів Українського Соціологічного Інституту. Для вирішення тої справи Управа нашого Товариства скликала загальні збори дня 17 червня 1929 року, які одногослосно ухвалили — висловити міністерству закордонних справ ЧСР подяку за його готовність взяти під свою опіку і протекцію Музей ВБУ, «але, поки Товариство має сили до самостійної праці, загальні збори постановляють, що Товариство «МВБУ» буде провадити всю чинність і далі самостійно, на тих самих основах, як і досі, користуючися довірою громадянства».

Сподіванки Товариства справдилися: не минуло від тих зборів і місяця, як уже на засіданні Управи дня 10 липня 1929 року присутній в якості гостя український громадянин з Н'ю-Йорку Каленик Лисюк висловив обіцянку, поки справи його будуть стояти гаразд, що-річно вносити до каси Товариства по 250-300 дол. на помешкання Музею.

Від 1 грудня 1929 р. Музей примістився у власному помешканні з трьох кімнат і одного гаражу на Жіжкові, Карлова вул. ч. 14. Забезпечення Музею помешканням одразу відбилося на поступленні музейних і архивних матеріалів: приплив пожертв речами став з того часу настільки значним, що вже в скорому часі Управі Товариства довелося винайняти при помешканні Музею ще два гаражі, а згодом ще одну квартиру з трьох кімнат в тому самому домі, але й це не рятувало положення. Єдиний вихід з скрутного становища Управа вбачала в забезпеченні Музею власною домівкою, де Музей міг би, як слід, розташувати свої збірки та уможливити опрацювання архивних матеріалів, що є в його посіданні.

Правда, Товариство уже давно носилося з думкою забезпечити Музей власною домівкою. Так, уже на перших річних зборах Товариства 9 червня 1927 р. проф. д-р Володимир Старосольський вказав, що нація мусить здобутися на гроші, щоб придбати дім для Музею. Однак думка проф. д-ра С. Старосольського набрала конкретну форму лише в засіданні Управи дня 8 червня 1932 р., коли скарбник Товариства Євген Вировий виступив з

доповіддю про потребу розпочати збіркову акцію серед українського громадянства, щоб забезпечити даліше існування Музею та реалізацію плану в справі будови власного дому. Загальні збори дня 27 червня 1932 року ухвалили звернутися до українського громадянства з відозвою про пожертви на Український Дім в Празі та визначити день 22 січня днем Музею з тим, щоб у цей день переводити скрізь збірку на фонд будови Українського Дому в Празі.

Заклик Товариства знайшов загальне признание серед українського громадянства, так що збіркова акція на Український Дім у Празі справді набрала характеру всенародної справи. З особливою прихильністю до збіркової акції поставився український громадянин Яків Макогін, який в засіданні Управи дня 7 жовтня 1932 року висловив готовність підтримати збіркову акцію в тій формі, що на кожні 100 дол., які поступають до каси Товариства, з свого боку асигнує 100 дол. з доведенням загальної суми своєї пожертви до 2-3 тисяч доларів.

Збіркова акція та взагалі справа Українського Дому в Празі потрібувала напруженої праці всього складу Управи. Після відходу з Управи акад. проф. д-ра І. Горбачевського на чолі Товариства став акад. проф. д-р Степан Смаль-Стоцький, який всією душею віддався справі забезпечення Музею власною домівкою. Уже тяжко хворий акад. С. Смаль-Стоцький підписав 16 березня 1938 року купчу на купівлю дому, що його сьогодні святочно відкриваємо. На великий жаль, доля не судила акад. С. Смаль-Стоцькому дожити до радісного дня відкриття Музею у власній домівці, але вірю, що дорогий небіжчик духово є присутній між нами та разом з нами поділяє нашу радість.

Не дожили до сьогоднішнього свята, крім акад. проф. д-ра С. Смаль-Стоцького, ще декілька членів нашого Товариства, а саме Нимфодора Лотоцька, д-р Яків Огородник, проф. Кость Лоський, проф. Василь Біднов, проф. д-р Агенор Артимович, проф. Федір Щербина, Іван Мірний, проф. Сергій Шелухин та жертводавець-добродій Денис Євстафіїв.

На сьогодні в Товаристві є 130 дійсних членів, з них двоє почесних — акад. проф. д-р І. Горбачевський і К. Лисюк, — та 5 членів-співробітників.

Закінчуючи на цьому коротку історію Товариства «МВБУ», не можу не підкреслити, що все, що зробило Товариство за чотирнадцять років свого існування, зроблено виключно на пожертви українського громадянства, бо ні на придбання музейних річей і архивних матеріалів, ні на купівлю дому, ні на утримання Музею Товариства не користувалося чужими грошми, а все, чим тепер розпоряджає Товариство, має своїм джерелом жертвність українського громадянства. На думку Товариства, лише це джерело може забезпечити Музеєві самостійність та належне виконання ним своїх завдань.

Управа Товариства вірить, що українське громадянство не залишить на півдорозі розпочатого за його допомогою великого діла, але й надалі опікуватиметься долею Музею, щоб зберегти цей величній пам'ятник героїчної боротьби українського народу за свою незалежність на вічну пам'ять і науку прийдешнім поколінням.

Ст. Сіропольо

З А В Д А Н Н Я

УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ НА ЕМІГРАЦІЇ *)

(Закінчення)

Перехожу тепер до другої фази, чи до другого аспекту економічних досліджень. Це завдання, що стоїть перед українською економічною думкою, можна сформулювати так. На підставі докладного вивчення сучасного стану господарства України, використовуючи досвід інших країн, базуючися на висновках сучасної економічної науки і керуючися, як критерієм, інтересами українського народнього господарства, треба накреслити проєкцію в майбутнє. Всім тим проблемам, що повстають на тлі сучасного економічного життя України, треба дати позитивне розв'язання, беручи в своїх міркуваннях за вихідний пункт факт повстання незалежної Української Держави. Коли ми так сформулюємо це завдання, то кожному буде ясно, які труднощі повстають при його розв'язуванні. Економіка — лише почасти діло рук людських. Багато вона має в собі від стихійного, органічного процесу. І «робити проєкцію в майбутнє», врахувати всі сили, які діятимуть тоді, коли повстануть цілком відмінні умови, розв'язувати рівняння, в якому є стільки невідомих, — і перше за все невідомим залишається час, коли це розв'язання має настати — це завдання, що напевно перевищує сили людини. Проте не треба й ставити недосяжних завдань. Треба нашу формуловку завдань трохи змінити, і тоді справа не буде представлятися так безнадійною. Проєкцію в майбутнє треба розуміти лише як певні вихідні пункти, як певні програмові, загальні рішення основних проблем українського господарчого життя. Відноситься це до тієї частини економічного життя, що її творять самі суб'єкти економіки, себ-то люди. І особливо це відноситься до головного суб'єкта економічного життя, що все більшу відіграє роль в економіці окремих країн, — до держави.

Не зупинятимуся довше над тим значінням, що його має така праця, спрямована на усталення певного програму майбутнього господарського будівництва в Україні. Такі програмові праці не можуть з'явитися там, в підсвітській Україні. І ті, хто твердо переконаний у історичній неминучості повстання незалежної Української Держави (а цілий зміст існування еміграції у цьому переконанні, в служенні цій ідеї), ті мусять визнати, що на еміграції лежить обов'язок підготувати увесь можливий матеріял для господарчої розбудови самостійної держави.

Але якраз у методах виконання цього завдання української економічної науки й зайшли ті зміни, про які я говорив на початку свого реферату. Зміни ці стоять у зв'язку з тими змінами, що ми їх спостерігаємо в господарчій політиці багатьох європейських держав.

*) Див. «Тризуб» ч. 26 (676) з 9. VII. с. р.

Засади економічної політики в широкому розумінні цього слова тісно пов'язані з господарчим устроєм. До війни 1914-1918 р. панівним устроєм був устрій капіталістичний, в якому головну роль грали вільна приватна ініціатива і підприємчивість. Характеристичною особливістю цього устрою була свобода оборотів товарами і капіталами, свобода еміграції й іміграції між поодинокими країнами. Участь держави у господарчому житті була обмежена до ролі коректора розподілу національного доходу і арбітра в боротьбі різних соціальних верств і класів. Валюта більшості країн світу базувалася на золоті.

Це, розуміється, лише схематичний образ того устрою, що ми звикли називати капіталістичним. В той чи інший бік відхилення могли бути і дійсно були.

Проте цей устрій видавався міцним, що мав всі підстави до довготривалості. Його найсильніший противник — марксовський соціалізм, сам виходив із засади про конечність дальшого розвитку капіталізму, вважаючи, що цей дальший розвиток неминуче приведе до переродження капіталізму в соціалізм.

Воєнна господарка 1914-1818 р. р. вважалася за явище тимчасове, і по закінченні війни по всіх країнах, окрім Росії, спішили перейти до так зв. нормальної, довоєнної капіталістичної господарки. Російський більшовизм, не дивлячися на величезні розміри цього експерименту, великого впливу ані на господарчу політику, ані на господарчу психологію Західної Європи не мав. Скоріше навпаки: російський експеримент лише утвердив переконання у вищості і, якщо так можна висловитись, у нормальності устрою капіталістичного. Надто дорого коштував цей експеримент: терор, голод, занепад господарчого життя, зниження життєвого рівня широких мас — все це надто дорога ціна за ті, сумнівної вартості, здобутки, що досягнув цей устрій. Отже аж до самого початку 30-х років сучасного століття в господарчій політиці панували засади капіталістичні, як в політиці державній засади демократичного лібералізму. Засади ці були відомі, твердо встановлені, як норми. Не дивно-ж, що і в працях українських економістів ці засади були провідними при розв'язуванні проблеми майбутнього господарчого будівництва в Україні. Ширше над цими проблемами не зупинялися: були норми, що давали добрі результати в культурних країнах Західної Європи і Америки. Ці норми треба прикласти до майбутнього господарчого життя самостійної України, щоб у нас було так, «як у людей».

Проте життя йшло вперед, і капіталістичний устрій зазнав на собі впливу невблаганного часу. Очевидно, і війна 1914-1918 р. р. внесла в господарську структуру цілого світу такі зміни, що затьмили вони на дальшому розвитку господарчих відносин як внутрі держав, так і між державами. Але, все це виявилось значно пізніше. Вийшло воно назверх в р. р. 1930-1932, підчас великої господарчої кризи, що охопила майже цілий світ.

Правда, ще в р. 1928 на черговому з'їзді соціальної політики Вернер Зомбарт, один з видатніших економістів сучасності, говорив про переродження капіталізму, про народження нових господарчих форм, що він їх називав «післякапіталістичними». Тепер нема вже сумніву, що ми являємось свідками, що в таких країнах, як Німеччина й Італія, господарчий устрій, що там запроваджено, дуже далекий від капіталізму; в тих країнах, що ще залишаються вірними демократії, економічна політика містить в собі дуже багато елементів, чужих давнім нормам, старим засадам ліберального капіталізму; нарешті, в міжнародніх відносинах ті засади все більше втрачають ґрунт, все більший спостерігається відступ від тих норм, на яких базувалася господарча співпраця між державами в довоєнних часах.

Не маю я змоги та й не входить в моє завдання давати відповідь на питання, куди йде капіталізм, і який це новий устрій приходить йому на зміну? Хочу лише зупинитися на тих нових елементах, наявність яких можна констатувати в господарчій політиці сучасних держав.

І тут на перше місце по своїй значінню і по своїй загальності треба поставити державний інтервенціонізм. Інтервенція держави в господарче життя мала місце і раніше, за часів розквіту ліберального капіталізму. Роля держави ніколи так і не була зведена до ролі вартового внутрішньої і зовнішньої безпеки громадян («ночного сторожа»), як того хотів Бастія, один з маркантіших представників господарчого лібералізму французької школи. Але інтервенція держави вважалася за необхідне зло і була обмежена лише ділянками обміну (транспорт) і розподілу (заходи соціального порядку). Інтервенція в сфері продукції була мінімальною і мала характер здебільшого посередній (умови праці). Нині навіть завзятіші апологети господарчого лібералізму визнають в засаді потребу чинної постави держави до справ господарчих, називаючи таку поставу «кон'юнктуральним активізмом».*) Суперечки йдуть лише про форму й розмір державної інтервенції. Ця зміна поглядів і настроїв стоїть у зв'язку із складністю сучасного господарчого життя, складністю, що весь час зростає. Очевидно, що такий складний господарчий механізм, яким є сучасне господарство високо розвинених промислових країн, без втручання і направи з боку зверхньої керівної волі дає такі перебої, які загрожують нормальному життю держави, її соціальному мирові, її зовнішній безпеці. Це є перша причина цієї зміни настроїв і поглядів на користь державного інтервенціонізму. Другу причину треба вбачити в тому, що змінилося відношення до держави; в сучасних національних державах державні інтереси висуваються на перший план, у зв'язку з тим приходиться до визнання за державою значно більших прав і обов'язків: бо коли понад інтересами одиниць і окремих груп суспільства ставиться добро держави, то, в свою чергу, від держави вимається, щоб вона активно розв'язувала всі труднощі сучасного господарчого й соціального життя. Нарешті, третя причина цих змін. Лібералізм господарчий тісно був пов'язаний з демократією. Заміна режиму ліберальної демократії на режим тоталітарний неминуче мусить вести за собою посилення інтервенціоністичних тенденцій в державі. Бо — якщо тоталізм приводить до поширення етатизму внаслідок того, що активна група, яка керує державою, може і мусить поширити свої впливи на ціле життя країни, то, з другого боку, інтервенціонізм, плановість, обмеженість господарчої свободи вимагають з konieczністю єдиного керівництва у вигляді єдиної «монопартії».

З державного інтервенціонізму, як чинної постави держави що-до господарчих процесів, випливають дальші наслідки. В різних країнах ці наслідки виявляються по різному, проте можна назагал ствердити, що в багатьох випадках інтервенціонізм посунувся дуже далеко, підпорядковуючи державі різні ділянки господарчого життя; в інших випадках форми інтервенції прибрали цілком чи почасти відмінний вигляд від тих форм, які до війни вважалися за нормальні.

Отже в одних випадках інтервенціонізм виявляє себе в економіці плановій, в інших він зупиняється лише на економіці керованій. Інтегральна плановість не витримала іспиту життя в Росії совітській. Проте ідея плановості, незалежно від совітського досвіду, зробила в багатьох державах величезний поступ. Ми бачимо здійснення засади плановості у відомім законі Рузвельта що-до сільського господарства — *Agricultural Adjustment Act* (A. A. A.). Плановість панує у величезних публічних роботах, що їх започатковано в тій-же Америці, Італії, Німеччині, з метою дати працю мільйонам безробітних. Ми бачимо накреслення і здійснення плану розбудови промисловості в Німеччині і в Польщі (С. О. Р.). Що-до різних форм інтервенції, то найяскравішими прикладами інтервенції держави в продукцію і відносини між капіталом і працею є N. R. A. в Америці, корпоративна система в Італії.

*) Див. у наймаркантішого представника сучасної ліберальної школи краківських економистів Ф. Звейга — *Zmierzch czy odrodzenie liberalizmu*.

Як я вже згадував, в багатьох моментах інтервенція прийняла інші, відмінні від довоєнних форми, і це найбільше виявилось у відношенні до грошового господарства. Поворот до золотої валюти, здається, залишився мрією, яку покинули найвірніші прихильники жовтого металу, як основи валюти. І в той-же час ми зустрічаємося в багатьох державах з новим родом валюти, спеціально пристосованої до потреб народного господарства країни. В галузі кредиту те-ж констатуємо прокладання нових шляхів у спробах створення кредиту для фінансування величезних робіт різного роду, що їх провадить держава.

Великі зміни зайшли і в міжнародних господарських відносинах. Від свободи господарських оборотів, від свободи руху капіталів і від вільного товарообміну, що лише дуже слабо був обмежений поміркованим протекціонізмом, не залишилося й сліда. Прийшли нові методи регулювання зовнішніх господарських відносин: високий протекціонізм, регламентація зовнішнього товарообміну, контингенти, клерінг, обмеження девізові, маніпуляції валюті у вигляді демпінга. А разом з тим з'явилися і поширюються ідеї про господарську самовистачальність, про автаркію. Країни, що не запровадили у себе обмежень девізових, користаються іншими способами регулювання курсів своїх валют, творять фонди валютного регулювання, енергійно й активно виступаючи на грошовому ринку.

Подали ми перегляд, дуже побіжний і поверховий, основних змін, що зайшли в економічній політиці сучасних держав. Зміни ці мусіли неминуче викликати зміни і в теоретичній економічній думці. На перший план тепер висувається, замість проблеми рівноваги, що була головним об'єктом зацікавлень довоєнних економістів, проблема найбільшого розвитку продукційних сил країни. Проблема цін тепер розглядається під аспектом проблеми максимальних цін. Нові ідеї внесено до науки про кредит і гроші.

Боротьба двох засад економічної політики — лібералізму й інтервенціонізму — викликає зацікавлення до якогось третього шляху поміж ними. Звідси в де-яких українських економічних колах велику увагу притягає проблема солідаризму, як натуральне розв'язання антитези — особа і колектив в якійсь гармонійній синтезі.

В завдання нашого реферату не входить давати оцінку цим новим елементам господарчої політики. Констатуємо лише їх наявність, а разом з тим констатуємо, що з тими елементами доводиться рахуватися, ставлячи й розв'язуючи проблему майбутнього господарчого будівництва в Україні. Взаємозалежність світової господарки продовжує існувати, вона не усунена змаганнями до автаркії. Якраз навпаки: обмеження свободи господарчих оборотів і руху капіталу виступає, як поважний чинник, що впливає на ті або інші форми господарчої політики всередині даної держави. Належить, без сумніву, рахуватися і з змінами в господарчій психології, в зміні підходів до розв'язання тих або інших економічних проблем. Але одночасно треба мати на увазі ще одну науку, що її можна витягнути, спостерігаючи економіку сучасності.

Економічна політика простує не до інтернаціонального вирівнювання, за певними шаблонами, які можна приміняти до всіх країн і до всіх народів. Навпаки: спостерігаємо, що асортимент заходів господарчої політики міняється в залежності від держави, її політичного устрою, геополітичних умов, ступеня промислового розвитку, пов'язаності з світовими ринками, в залежності від натуральних багатств і т. д., і т. д.

Цю правду треба завжди пам'ятати, треба пам'ятати, що чужі зразки можуть бути перенесені до України лише відповідно пристосовані до умов українських.

Отже ми бачимо, яке широке поле відкривається для праці українських економістів на еміграції в цій другій фазі їхньої праці для україн-

ської економіки. Треба досліджувати, треба вивчати нові економічні досвіди, що пороблені в багатьох державах світа. Досвіди цікаві, що в багатьох випадках дали вже позитивні наслідки. Але треба одночасно вже тепер намагатися давати ясну відповідь на такі питання: що з цих досвідів може бути перенесено в Україну, що треба в них змінити, щоб підходили вони до українських умов, а що й зовсім треба відкинути, як таке, що для наших умов не надається.

Є. Г'ЛОВІНСЬКИЙ

Я К З А Д О Б Р И Х С Т А Р И Х Ч А С І В

Впрост чудову картину псвороту большевиків до царської політики на Україні дають «Вісті» з 26 червня с. р. в статтях з приводу підготсеки святкування московськими мсжновладцями 230-ліття Полтавської перемоги Петра I над Карлом XII і Мазепою. Од рядків, які виписують «Вісті» так і пахнуть «Кієвлянином» чи «Єпархіяльними Ведомостями» епохи перед 1905 роком, коли російська поліція зганяла на Шведську могилу під Полтавою волосних старшин з околиць і «околодських надзира-телів» м. Полтави, щоб перед цими вірнопідданими могли говори-ти полтавський губернатор і приїзжі з Києва і Кишинєва «єдино-неділимці» в роді Василя Шульгіна і Пуришкевича.

І от тепер по ліквідації періоду українізації виписують на цю тему Вісті», головний орґан московської скупачії, що вихо-дять українською мовою, таке:

«В Полтаві та її околицях закінчується реставрація пам'ят-ника Полтавського бою. Виготовлюютьсяobelіски для встанов-лення на редутах, встановлюється пам'ятник Петру I на місці його відпочинку після бою. Цей пам'ятник до цього часу лежав розібраний у Полтавському історичному Музеї. Обласна комісія по підготовці до ювілею цими днями здає до друку брошуру «Путівник по історичних місцях Полтавської битви».

«З багатьох міст і сел Полтавщини до лекційного бюро об-кому та міському КПБУ надходять численні заяви з просьбою прислати лекторів».

«На підприємствах, в колгоспах і установах області вже про-читано 144 лекцій про Полтавський бій».

«Полтавська обласна бібліотека готує літературну вистав-ку, яка широко відобразить героїку російського, українського і білоруського народів у боротьбі з шведськими загарбниками».

«На виставці буде експоновано по-над 100 книг про Полтав-ський бій, серед них такі рідкісні екземпляри, як «Житіє и сла-вные дела государя императора Петра Великаго», видане в 1772 році у Венеції, «Деянія Петра Великаго» Голикова (1838 р.) та інші.»

В тих же «Вістях» большевицький історик Ф. Ястребов у великій статті під назвою «Розгром шведів під Полтавою» про-

пагує московські вульгарно-патріотичні відомості про союз Карла XII з Мазепою, про настрої тодішньої України і про самий Полтавський бій в такому стилі:

«Український нарід з ненавистю зустрів шведів і тільки покорюючися силі давав кватири і постачання для шведської армії.»

«Сам Карл XII ледве врятувався втечею. Покинувши залишки своєї армії, він разом із зрадником Мазепою втік у турецькі володіння».

«За два з лишком століття, що минули після Полтавського бою, російський і український народи не раз спільно відбивали навали окупантів усіх мастей. Доля, подібна до розгрому шведів, чекає і сьогодні всякого, хто наслідиться заміритися на священну землю СССР».

Можна побитися об заклад, що ні де-Гулевич, ні Базиль Шульгін «краще» написати не потрапили б. Дух Валуєва і Юзефовича об'єднує в одних настроях московських червоних окупантів України там і біло-чорних емігрантів з «тоже малоросів» тут. Та й спільними зусиллями во славу «єдиної-неділимої» не пощастить їм повернути «невозвратное прошлое...»

Дрібна ріжниця хіба лише в тому, що сучасні московські «об'єдинителі» на Україні пишуть тепер по-українськи. Але чи досягнуть навіть цим удосконаленим способом свого — зробити з білого чорне, з нормальних людей перевертнів і покручів?

І. З.

У К Р А Ї Н С Ь К А М А Н І Ф Е С Т А Ц І Я Н А С В І Т О В І Й В И С Т А В І В Н ' Ю - Й О Р К У

Українці в Америці заманіфестували себе минулої неділі*) на Світовій Виставі в Н'ю Йорку. Не звертаючи уваги на величезні перешкоди, які кидали під ноги українській виставовій корпорації совіти, український програм з хоровими і танковими виступами, а також з вокальним і скриповим солом на головній площі Світової Вистави, званій «Корт оф піс», себ-то «Площа миру», відбувся.

Того дня по цілій виставовій площі можна було всюди подибати українців у народніх строях, а на кожному кроці можна було почути українську мову. Хоч того дня були ще інші американські програми, як посвячення моделю пам'ятника Христофорові Колумбові, федеральний день оголошень і «День Батьків», то проте українських гостей було стільки, що вони надавали український характер цілій виставі.

На естраді «Площі миру» пів години перед розпочаттям програму зібралися співаки і танцюристи у числі коло 1.000. Всі вони були повбі-

*) 18 червня с. р.

рані в українські строї і поуставлювані в рядах на естраді. Образ зворушливий для кожного українця, а тако-ж захопливий для кожного чужинця. А на площі, на якій міститься самих крісел десять тисяч, не лише, що всі місця до одного були заняті, але непроглядні маси народу стояли довкруги. Довкруги море голов. Обчисляють, що до українського програму приглядалось коло сто тисяч осіб, у тім 60.000 українців, які поз'їздились навіть з дуже далеких околиць, як з Шікаго, Вінніпегу (Канада), Н'ю Орлієнс та з міст Флориди.

Програм розпочався точно в год. 6.30, як було заповіджено. В імені американської Світової Вистави привітав українців п. Мурфі, даючи признання українцям, що на цей день прибули навіть з далеких околиць, та дякуючи п. Д. Галичинові, голові української виставової корпорації, та п. М. Пізнакові, її адвокатові, за труд у підготові цього програму.

На підвищення виступив відомий усім д-р Олександр Кошиць, якого вже сама поява зелектризувала присутніх. Піднеслись його руки і десятки тисяч сердець зупинились у приємнім вичікуванні. Замаючи руки, а з грудей 500 хористів полили звуки української пісні... Хор був вишколений знаменито. Всі голоси були зіспівані, впадали рівночасно. Злиті в один голосовий моноліт, під магічною рукою свого великого диригента всі з легкістю переходили найтрудніші голосові позиції. По відспіванні американського гимну хор виконав такі пісні: «Ой рано, рано» укладу Василя Ступницького; «Ой сивая тая зозуленька» укладу Кірилта Стеценка; «А у цього хозіяна» укладу К. Стеценка; «Ой, сама-ж я, сама» укладу Олександра Кошиця.

По цих хоровах точках виступив уже добре відомий в Америці й Канаді світовий оперовий співак п. Михайло Голинський і при піяновім супроводі панни Віри Стеткевич відспівав такі пісні: «Ой, поля, ви поля» Василя Барвінського; «Гетьмани, гетьмани» Миколи Лисенка; й «О, козаче мій» Михайла Гайворонського, і на додаток «Ой, нагнувся дуб високий» М. Гайворонського. Спів п. Голинського стояв на найвищім співацьким рівні. Вже по перших кількох фразах відразу можна було пізнати, що маємо тут до діла з мистцем у повнім того слова значінні. Барва голосу чужа, сила — неймовірно велика. Здавалося, що його голос домінував по цілій виставовій площі. Викінчення зразково чисте. Інтерпретація знаменита. Пісня плила з душі до душі.

По виступі п. Голинського хор продовжував такі пісні: «Коваль» М. Гайворонського; «Ой, на горі, там жінці жнуть» укладу О. Кошиця; «Почаївська Божа Мати» укладу Миколи Лисенка; соло гарно виконав п. Петро Ординський. «Котилася зоря», укл. М. Лисенка; «Уже літ зі двіста» укл. О. Кошиця; «Засяло сонце» Івана Недільського; «Живи, Україно» М. Гайворонського.

Наступили танці під проводом Андрія Кістя і Михайла Лаврика. Танці були те-ж добре підготовані і стояли на високім рівні. Кількисот танцюристів, убраних в українські строї, робили на глядачів приємне вражіння. Вони відтанцювали: «Гайвку», получену з молитвою «Боже великий єдиний», аркан, коломийку, гопака.

Тепер виступила на сцену молоденька, 10-літня українська скрипачка панна Донна Гресько і відіграла дві тяжкі композиції: «Соната А дур» Гендля і «Болсро» Чарлза Данклі. Ця молоденька скрипачка дала доказ, що недаром здобула в американських музичних колах високі признання і стипендію. Це дуже талановита дитина, яка вже в такому молоденькому віці виконує знаменито навіть найтрудніші твори. Жалко було, що ті, що сиділи далі, не всілі були побачити її особи. Зате вони чули її гарну гру, передану дуже добре голосниками. Акомпаніювала дискретно панн Віра Стеткевич.

В продовженні програму виконали танцюристи ще такі танці: гречаники, козачок з Поділля, коломийка вперед, чумак, журавлі, широкий гопак, козак, катерина, гопак, козачок, запорозький герць і метелиця. Для танців пригравала орхестра Петра Чарковського.

На закінчення хор і многотисячна публіка відспівали «Ще не вмерла Україна» під проводом проф. О. Кошиця.

І дійсно «Ще не вмерла». Бо якщо нація, яка не має ніякої державної підтримки, яка навіть на Світовій Виставі мусить поборювати перешкоди з боку ворогів, а проте зуміла так славно себе представити, то вона — таки «не вмерла». Це кожний відчував — не лише самі українці, але й чужинці, з якими доводилось говорити. Відгомін цього гімну мусів відбитись і обмури совітського павільону...

Треба зазначити, що на площі, де на кріслах сиділа публіка, не було доброго ладу. Але лад мала держати місцева виставова «поліція». Проте люди, щоб конче побачити те, що діялось на сцені, користувались часто засобами, що псували порядок. Вони ставали на крісла, а нераз уставляли кілька крісел, щоб випнятись іще вище. Через те падали і потручали сусідів. Але на те не було ради, бо був величезний натовп.

Другого дня американські часописи принесли прихильні звідомлення про цей український виступ, подаючи те-ж знімки. А предсідник американської виставової корпорації, Гровер Гвейлен, під кінець того дня уважав за відповідне подати комунікат до цілої американської преси, кажучи, що неправдою є, начеб Світова Вистава була «невдала». Люди відвідують її у великих масах. А минула неділя, в якій серед інших програм був і українсько-американський фестиваль, здобула всі рекорди, було 60.000 осіб більше, ніж котрої-небудь іншої неділі.

(«С в о б о д а» ч. 141, Н'ю-Йорк)

З ЖИТТЯ Й ПОЛІТИКИ

— Криза української інтелігенції. — Довоєнні інтелігентські кадри. — Питання нових інтелігентних сил. — Сучасна хвиля і криза інтелігенції.

Сучасні обставини, коли ціла увага сконцентрована коло нервового темпу біжучих подій, мало сприяють порушенню основних питань нашого національного життя і розвитку, не зв'язаних безпосереднє з подіями, що їх ми переживаємо. Хто робить спробу поставити одну з таких «неактуальних» справ на порядок денний, ризикує тим, що всі його міркування і уваги лишаться непомітними, що вони не викличуть жадного зацікавлення і уваги. Проте все таки ми хочемо в нинішньому нашому огляді спинитися на справі, яка не стоїть в безпосередньому зв'язку з тим, чим зараз разом з цілим світом живе і українське громадянство. Хочемо висунути і порушити таке «неактуальне» питання, бо вважаємо, що сучасні події саме його загострюють в високій степені і примушують призадуматися над тими засобами, які б в той чи інший спосіб полагодили справу. Мова буде йти про кризу інтелігенції або, вживучи модного сучасного терміну про кризу еліти.

* * *

В українській періодичній пресі часто ми можемо знайти статті, присвячені питанню про кризу нашого національного і політичного проводу ця тема є улюбленим предметом громадських дискусій і приватних розмов як в краю, так і на еміграції, і то не від сьогоднішнього дня. Що в ці

справі не все гаразд, що питання проводу перебуває у нас в кризовому стані видно хоч би з того, що де-які наші групи стали на шлях полагодження цієї кризи механичними способами: проголошення тої чи іншої особи провідником або вождем, так, ніби голосні резолюції або титули, якими приоздоблять ім'я тої чи іншої особи можуть дійсно змінити існуючі впливи й силу тих груп, що їх очолюють ті чи інші люди.

Думаємо, що за питанням про кризу проводу стоїть загальніша і поважніша проблема про кризу нашої інтелігенції. Справа ця не належить до тих, яка існує тільки у нас; набрала вона лише в зв'язку з особливостями нашого національного становища певних специфічних рис й властивостей. Криза інтелігенції, криза тої групи, яка в довоєнні часи виділяла інтелектуальний провід для всіх національних груп, є загально-європейське з'явище, яке більше або менше інтенсивно переживають всі європейські країни.

Спричинив появлення цієї кризи цілий ряд умов і причин. Розглянемо генезу цього явища, беручи під увагу передовсім наші національні обставини. Післявоєнні зміни в господарському і політичному житті спричинили поважні зміни в господарському і соціальному становищі інтелігенції. До війни інтелігенція була тою соціальною групою, яка мала досить високий життєвий рівень і в зв'язку з цим, як тако-ж в зв'язку з цілим укладом довоєнного політичного життя посідала досить велику ступень незалежності. Це створювало для неї в довоєнних обставинах те становище авторитетності, завдяки якому вона могла виконувати свої функції національного провідництва. Військова і повсюдна доба принесла з собою загальну науперизацію інтелігенції. Процес цей в тій чи іншій мірі захопив всі європейські країни. Фінансові і господарські кризи, зменшення коштів на культурні видатки — все це мало своїм наслідком, що та порівнюючи економічна упривилейованість інтелігенції, яка мала місце за довоєнних часів, була ліквідованою в повному розмірі. Поруч з тим в зв'язку із зростом державної інтервенції в усіх галузях життя обмежено до мінімуму а можливість незалежної акції і незалежних посянень інтелігенції. Фатальне це значіння мало спеціально в українських обставинах. При тому стані, в якому перебувала українська нація, не мала частина національної праці виконувалася тими групами інтелігенції, які були включені в чужий державний апарат; ці групи мали можливість, хай не завжди в повних розмірах, приймати участь в національній праці і творенні національних вартостей. Тепер ці можливості відпали в повному об'ємі. Українська нація за силою свого недержавного становища розпорядка дуже обмеженими кадрами інтелігенції. В тих умовах, що в них після війни опинилася так обмежена своїм числом українська інтелігенція, снауперизована в своїй масі, поставлена в умови нечинності своїм перебуванням на чужій праці, є ясним, що виконання нею її провідницьких функцій є у високій мірі утрудненом. Питання проводу у нас досить часто цілком неправильно примітивізують і спрощують, зводячи його до намічення і переведення в життя лише певних політичних гасел, певної політичної лінії. Жадний провід, хоч би й найбільше геніальний, не може виконувати свою працю, коли не існує для того певне сприятливе оточення, а це оточення твориться в результаті інтенсивної провідницької праці національної інтелігенції у всіх ділянках народного життя і культури. Лише наявність такого оточення дає можливість і підстави для того, щоб могли бути успішно реалізовані завдання політичного проводу. Наші скарги і нарікання на відсутність у нас проводу, на незадовольняюче виконання цих функцій тими, хто на це претендує це є лише вияв загальної кризи нашої інтелігенції, яка тягнеться від років, яку переживаємо не лише ми одні, хоч може і болісніше, як інші державні нації. Це є наслідок того, що на протязі довшого часу процес творення культурних вартостей в широкому розумінні цього слова йшов у нас надто низькими темпами в порівнянні з вимогами часу.

* * *

Криза довосиних кадрів нашої інтелігенції, поставлення її в такі умови, коли наявні сили використовуються лише в дуже обмеженій степені, це — тільки один бік справи. Поруч з ним має місце тако-ж і другий небезпечний процес — якісна і кількісна криза сучасних поповнень інтелігентських кадрів, все більше утрудненнє виникає для одержання високої освіти і для використання набутих знань і фаху для членів недержавної нації — звідси зменшення нових поповнень інтелігентських кадрів, що для де-яких ділянок набирає просто таки катастрофального характеру. Важкі матеріальні умови для одержання освіти, які характеризують став величезної більшості нашої студентської молоді, і неможливість в зв'язку з цим використати належно час перебування на студіях, ведуть до того, що якості тих нових поповнень, які прихотять до нашої інтелігенції в багатьох і дуже багатьох випадках, кажучи м'яко, лишає багато до побажання. Спеціально вражає у багатьох представників цих молодих кадрів відсутність ширших загальних знань по-за вузькими межами свого фаху. Це з'явище неминуче в зв'язку з одержанням освіти в чужій школі і з її сучасними тенденціями до вузької спеціалізації, є дуже небезпечним за наших національних умов, які до кожного інтелігента ставлять вимоги значно універсальнішого характеру, ніж ті умови, що в них перебуває інтелігенція державних народів. Наслідком цього всього в надзвичайно відповідальний період в житті нації її наявні інтелігентські кадри, з одного боку, використовуються в неналежній степені, а з другого боку, те поповнення, як до них надходить, дає обмежені можливості такого використання: випадок зміни нашого теперішнього національного становища. Все це становить дуже поважну проблему для майбутнього розвитку нації.

Українські народні маси після війни і революції вийшли із свого попереднього стану пасивності; надзвичайно в порівнянні з попередніми зріс їхній попит на праці українського інтелігента, хоч не йде рівнобіжно цей зріст попиту з можливістю, а часами із свідомістю необхідності оплачувати цю працю. Коли ми переглянемо те, що дає українська інтелігенція цим масам, доводиться констатувати, як невиспачаюче і неповне і багатьох випадках задовольняються ці вимоги. Гірше і більше того. Той ненормальний стан, в якому перебуває українська інтелігенція, веде до того, що часто виконання інтелігентських функцій попадає в руки тих які замість справжніх вартостей дають масам їх сурогати, які ведуть не до скріплення і організації національних рядів, а до їх розпорошення.

Цей стан небезпечний сам по собі, набирає характеру подвійної небезпеки в тих умовах, в яких тепер разом з цілою Європою стоїть українська нація. Відбувається процес мобілізації матеріальних сил всіх європейських націй для того, щоб вибороти і заховати своє місце під сонцем. Тієї нації, яка не спроможеться на мобілізацію і напруження всіх своїх національних сил загрожують дуже невеселі перспективи. А годі думати, що нація зможе напружити свої сили, коли не будуть відповідно в повному розмірі насамперед використані її інтелігентські кадри. Перед нею лежить можливість опинитися в ролі гарматного м'яса, яке будуть використовувати чужі сили.

Бачимо таким чином, що «неактуальна» справа про кризу української інтелігенції в умовах сучасної хвилі може мати цілком актуальне значіння

* * *

Змагаючися яскравіше і виразніше змалювати процес кризи інтелігенції, ми навмисне оминули ті з'явища в нашому національному житті які ведуть до часткового ослаблення впливів цієї кризи. Констатуємо тут закінчення, що існують факти і з'явища, з яких видно, що національний організм реагує на замальований нами ненормальний стан і змагається знайти для того раду. Лишається проте тако-ж фактом, що криза українських інтелігентських кадрів все таки лишається непереборною і виходу із неї не знайдено. А тим самим залишається актуальним питанням про те, безпеку, якою це загрожує нації в такий відповідальний момент, як теперішній.

В. С.

С В О Ї М Ш Л Я Х О М

(НАРИС УКРАЇНСЬКОЇ СУЧАСНОСТІ)

(П р о д о в ж е н н я)

Очевидність такого розуміння порядку європейських річей виходить навіть і з тих голосів, що себе ще заколисують оптимістичними висновками з сучасності. Так Флоріан-Дельорб у своїй цікавій розвідці «Війна й цивілізація» вказує:

«хронічне безробіття і соціальні пертурбації нашої індустріальної цивілізації є ознаками розриву рівноваги, що несе постійно діюче ризико викликати війну» (Florian Delhorbe. «La guerre et la civilisation». «Mercure de France» ч. 967 з 1. 10. 1938 р. Париж).

Це побоювання виходить з його логічного твердження, що

«збільшення влади людини обов'язково має наслідком збільшення перешкод, утворених іншими людьми» (там-же).

І хоч автор не є напругений панично що-до долі європейської цивілізації, все-ж мусить признатися, що

«індустріальна цивілізація, своєю складністю і своєю зв'язаністю є значно більше хвора, ніж можна було гадати» (там-же).

А згаданий нами Жан Монтьєн вважає, що, коли б трапилося ще одна європейська війна, подібна до війни 1914-1919 років, то вона означала б собою загибель білої раси. І тому то Німеччина, Англія, Італія та Франція, що протягом останніх років мали безліч претекстів таку війну розпочати, так вміло і так мудро її уникли. Мюнхенське порозуміння кінця вересня 1938 р. тому найкращим доказом.

* * *

Окремо зазначимо кілька інших думок що-до Європи.

Нам можуть закинути, що, мовляв, большевики і Комінтерн те-ж борються проти «акул» міжнародної фінансерії і проти взагалі «гнилої Європи» та виставляють свій «соціалістичний рай», як антитезу Європі й Америці. В наступному розділі ми спинимось детальніше на питанні про європейське походження большевизма й Комінтерна. Але тут побіжно одмітимо, що це-ж Європа вивернула большевизм, це її вияв декаданса, і у большевиків власне і проявляється ота харак-

терна вдячність zdeгенераваного європейського сина, який із злобою мстить за гріхи насліддя свого на своїх батьках і зневажає їх ще гірше, ніж біблейський Хам батька свого Ноя. Це власне синовня їхня зв'язаність з Європою і примушує їх лицемірно йти до «гнилої Європи», міняти тон і вирази своїх заяв з антипатій на симпатії, коншахтувати з міжнародною фінансерією, втягатися у високу світову політику і носити замість фригійського колпака блискучі циліндри, а одночасно плюгавити тих, що їх породили, що вдунули в підгнилі вже за старих часів нігілістично-толстовсько-ноздрівські легені європейського духу. Руйнуючи «гнилу» Європу, большевики і Комінтерн самі себе руйнують, бо від того дерева — геральдично — походить, бо має ті-ж самі нещільні хвороби, що і Європа — фізичне й моральне нездоров'я, упадок своїх кардинальних засад (ми говоримо не про старі засади, а про їхні — витворену ними «большевицьку мораль»), упадок їхнього власного авторитету влади (процеси й розстріли власних їхніх вождів тому доказом) і наскрізь матеріялістичний, той славнозвісний марксо-ленінський світогляд «соціалістического строительства», який навіть для корсткозорого спостерігача, без бананової чи ікр'яної принади, вже ясно потерпів повне й безповоротне фіяско на цілім просторі СРСР-івської імперії.

Отже криза большевиків і їхньої державної й духовної системи є нічим иншим, як кризою самої Європи. Це тема дуже інтерна, і над нею колись спинимось детальніше.

* * *

Друге питання — це реакція видатних європейських, скажемо, «будителів» проти своїх-же хвороб і намагання їх знайти певний вихід з сучасного становища, в якому опинилася європейська цивілізація. В кожній країні вже чути голоси, поважні і серйозні, що поволі стають все голоснішими.

У Франції, наприклад, сьогодні їх сила. З них найвидатнішими Шарль Морас, Зігфрід (де-які думки яких ми наводили) академик Мюре і багато молодих (Монтерлян).

В Італії вся духовна творчість скупчена, так би мовити, на регенерації ідеї Вічного Риму, слава якого є русійним чинником у діяльності фашистського покоління. У відродженні ідеї Риму бачить молода Італія свою місійність вже, так мовити, на експорт. Тому і криза європейської цивілізації розглядається під кутом і на рахунок відродження і усталення Римської ідеї.

В Англії, цій країні, де живуть віками стародавні традиції, утримувані і підтримувані англо-саксонською твердою вдачею, криза сучасної цивілізації відчувається дуже сильно, лише, відповідно до їхнього характеру, не виявляється назовні,

бо англійці — народ дуже скупий на висловлення своїх жалів і воліє він лікувати свої рани мовчки, не звертаючися по ліки до своїх сусідів.

В Німеччині відношення до кризи інакше. Там відроджується нова кон'юнктура ідей цивілізації європейської, забарвлена тако-ж місійністю на врятування цивілізації, але погляди на кризи Європи і на методи її лікування одмінні.

З цих поглядів одмітимо один, що був реферований Борисом Ольхівським в «Тризубі» (ч. ч. 49-50 (649-650) з 25. XII м.р.) з приводу книжки А.Зандерса (Um die Gestaltung Europas Kontinental-Europa vom Mythos bis zur Gegenwart. München 1938 р.). Генеральною ідеєю Зандерса — є принцип континентальности європейської цивілізації. Цей принцип був порушений в історії Європи кілька разів наступом Азії на Європу, а обезсилення континентальної Європи дало спроможність її периферії (Португалії, Іспанії, а потім Англії) розвинутися і створити одмінну від засад континентальної Європи цивілізацію. Континентальна Європа, на думку автора, це Центральна і Східня. До континентальної системи залічує автор і Україну, як важливий фактор континентально-європейської цивілізації.

Не входячи в розбір цих думок, хоч дуже інтересних і живих, одначе одмітимо, що, по суті, поява такого погляду на сучасність не вирішує її хиб. Погляди А. Зандерса є нічим іншим, як виявом Півночі, про боротьбу якої з Півднем, ми писали на початку цього розділу про Європу. Внутрішня і зовнішня чинність нової Німеччини власне доводить, що Німеччина хоче виправити мильні шляхи європейської цивілізації, але методами присущими північному характерові. А ми є лише на початку цих спроб, щоб можна було дати якусь відповідь — позитивно чи неґативно оцінюючи — на питання про долю європейської цивілізації.

Діагноз поставлений д-ром Ю. Липою про «Європу без європейців», де виділилися чотири світи: британський, римський, германський і совітський, нам видається, правильним:

«... ці чотири осередки з власною динамікою, із самовистачальним світоглядом і енергією, але ні один із них не репрезентує давньої Європи. Ці осередки стараються якнайдокладніше відділяти свою духовість від розгойданої або закостенілої духовости решти європейського півострова. Вони є виключні, їхня сила — це не сила братання, а виключности» («Призначення України», Львів 1938 р.).

...«для всіх цих осередків-блоків решта Європи, це тільки поле для експанзії, до безжалісних дослідів, до впливу» (там-же).

І таким чином розвиток цих генеральних ідей різних світів європейських і мусить привести до значних конфліктів, як вже і приводив цей розвиток в недавньому минулому. Іспанська війна, якраз прикладом: там зустрілися ці світи — германсько-римський з більшовицько-французько-англійським. Там вони виступили блоками, але кожний-же є світом сам по собі і питання конфлікту, візьмим, між германським і римським, або між совітським і англійським — абсолютно не є виключене.

Не заглядаючи у майбутнє, можна а пріогі висловити таку тезу: або розвиток цих світів приведе до небувалого конфлікту цих світів між собою з умовно-перемінним положенням їх в тому чи іншому блоці (це вплине з умов сучасної цивілізації — шукання вигод для себе, з принципу егоїстичних вартостей) і тоді в цьому грандіозному конфлікті станеться остаточна загибель європейської цивілізації, бо ці світи винищать один другого.

Або такого конфлікту не станеться, бо ці світи, передбачаючи логічні винищальні наслідки, старатимуться уникнути цього конфлікту, але у цьому процесі уникнення конфлікту обезсилюватимуть один другого, — не змінивши напрямку цивілізації, а навпаки мимоволі скріпивши те, що веде до загибелі, а саме: індустріальний бік цивілізації, замінення духовости технічними здобутками, удосконаленими і рафінованими, розвинення нездоров'я фізичного й морального чи в наслідок характеру цивілізації і її форм, чи в наслідок перевищення приросту населення, якому не буде куди діватися (що помітно вже в Італії).

Од тих можливих в майбутньому в той чи інший бік вирішень сучасної кризи Європи — позитивних для європейської цивілізації наслідків ще не видно. А як хто вже і старається передбачити їх в позитивному розумінні (хоч би і згаданий А. Зандерс), то мають вони скорше характер близького міража.

Нам, українцям, нації свіжій і молодій, належить уважно поставитися до сучасного стану Європи. Але про це у висновках.

Р О С І Я

Це питання не можемо ставити в площині орієнтації по тій простій причині, що сьогодні вмерли всілякі ідеї, яких реалізація й життя могли б вимагати співжиття (в якій-будь формі) України й Московщини. Ідея слов'янофільства, що була ще такою дорогою й милою Кирило-Методієвському Братству половини ХІХ ст., не знайде сьогодні ні в одного українця жадного підпертя. Ідея соціал-демократичного братства

двох демократій — української й московської — скрахувала остаточно ще на початку наших чинних україно-московських збройних зустрічів 1917-1920 р. р. Ідея «Триєдиної Руси» — монархічна — потерпіла фіаско листопадовою грамотою бувшого гетьмана Павла Скоропадського. Ідея-ж «соціалістическаво атчества» у комуністичній формі похована разом з Скрипниками, Хвильовими і Любченками. А ідеї так зв. «малоросів», в тому числі знану ідею євразійства, видуману тими-ж самими малоросами (Савіцький, Товстоліс та ін.), не можемо брати під увагу по тій причині, що вони зовсім є чужими українській психиці і серед українського загалу не мали не тільки успіху, а навіть не викликали якогось інтересу. А так зване «москвофільство», що, вміраючи, ще жевріє у де-якої дрібної частини нашого громадянства на Західніх землях, являється такою *quantité negligible*, що серйозно його трактувати аж ніяк не можна.

Отже сьогодні для нас питання Росії не існує, так би мовити, органічно; ставити його ми можемо й мусимо в площині вияснення нашого відношення до Московщини і то вияснення яскравого, точного і тривалого на довгі літа, бо од цього вияснення й чинности нашої — нас, сучасників, і наступних поколінь, в залежності від цього вияснення — буде багато залежати і на долі самої України.

Нам конче потрібно знати, чим є Московія-Росія, нам необхідно уяснити її значіння й удільну вагу, бо цього вимагає наше майбутнє.

Доведеться нам для зручності розбити питання Московії—Росії на дві частини: питання Московщини, що явилася опорною базою дальшого розвитку імперії Російської, і питання Росії, тої імперії, що протягом кількох століть спромоглася, по словах російського поета, поставити «Р» на Польщі, а «Я» — на Тихому океані. Інакше кажучи, належить нам поставити питання Московії-Росії в площину історичного процесу і росту, і таким чином аналізувати цей процес у двох відламках: Московія до-петровська і Росія після-петровська. Само собою розуміється, не маємо наміру дати тут докладний аналіз цього питання, хочемо лише одмітити де-які характерні риси.

* * *

Початки Московії, як показує історія, не губляться в сивизні віків. Її терени були нічим иншим, як сферою української експанзії на північ і північний схід. Коли Київська Держава X і XI в. в. тримала під своїм контролем імперський київський шлях «із Варяг у греки», розуміється, що землі, на схід од цієї лінії мусіли бути свого роду *hinterland*'ом

для військового, комерційного й культурного проникнення тодішньої провідної Україно-Руської верстви. Ґрунт для того проникнення був підготований новгород-кривичською та кривичко-вятицькою колонізацією, що

«асимілюючи фінську людність (Весь, Мері та Муром) і модифікуючися під її впливом, заховала одначе слов'янський національний тип» (М. Грушевський. «Історія України-Руси», т. I. Львів 1903).

І ця колонізація вже значною була в X в., бо вже в кінці X в. чи на початку XI в. засновуються Руські князівства в центрах цієї колонізації — Ростові та Муромі.

Літопис кладе вже на часи князя Олега (879-914) факт цього посідання північно-східними землями: «поиде Олегъ, поємъ вои свои многи — Варягы, Чюдъ, Словѣны, Мѣрю, Весь, Кривичи...» (там-же). А центри слов'янської колонізації у фінських землях — Білоозеро у землі Веси, Ростов — в землі Мери, Ізборськ — в землі Чуди, «виступають в Повісті новгородськими провінціями чи союзними землями вже за часи Рюрика, значить уже в IX століттю мали прийти в політичну залежність від Київів» (там-же). Між тими містами, де мали б сидіти «велиции князи подъ Ольгомъ суще» Повість називає

«Чернигів, Переяслав, Любеч, Полоцьк і Ростов. Коли додати сюди ще Новгород, де сидів, як знаємо, Ігоревий син, і Смоленськ, куди ніби Олег мав посадити «мужа» свого, то ми побачимо, що «в 1-й половині X в. були б обсажені з руки Київського князя як раз а) слов'янські волості по головним торговельним дорогам, де крім князів-намісників мусіли сидіти й Київські залоги, що боронили ці дороги і торговлю, а разом вели торг з місцевою людністю; б) слов'янські колонії по фінських землях (крім Ростова, сюди-ж треба додати Білоозеро, Муром, може Ізборськ, де ще Рюрик мав посадити своїх мужів» (там-же).

І вже за часів Володимирових, коли цей останній йшов війною на Ярополка, свого брата, то Повість одзначає і Чудь в складі Володимирового війська (очевидно, як «примученого» народа): «сѣбра вои многи — Варягы и Словѣны и Чюдъ и Кривичи» (там-же).

Врешті одмітимо, що той-же Літопис

«виказує у Володимирових синів оці волості: Новгород — Вишеслава, потім Ярослава, Псков — Судислава, Полоцьк — Ізяслава, Смоленськ — Станіслава, Туров (Дреговичевська земля) — Святополка, Володимир (Волинська земля — очевидно разом з Карпатською Русію

і польським пограниччям) — Всеволода, Тмутаракань — (Подоння, кримські і кавказькі волості) — Мстислава, Ростов (центр Мерянських колоній) — Ярослава, потім Бориса, Муром (центр поокських колоній) — Гліба. В безпосередній управі Володимира зісталося середнє Подніпров'я — землі Полян, Сіверян і Радимичів, та новоприборкані Вятичі...» (там-же).

Отже ці терени, які потім з кінцем XIV ст. сформували під монгольською опікою Московське царство, перед інвазією монголів були лише провінціями більше чи менше політично залежними від Київської Держави. Хоч ці терени-князівства, починаючи вже від XII століття намагаються емансипуватися від цієї залежності, проте вони в своїй основі і структурі в до-монгольський період зберігають все те, що від Києва отримали: християнство, культуру й освіту, династичні засади князівського правління, дружинну систему військової організації, удільний адміністративний поділ то-що, одно слово те, що було соком Київського дерева-держави.

Московські (з погляду територіальної назви) князівства мали одначе в цей період ту вигоду, що вони не були під постійними ударами, як Україна-Русь. Остання увесь час їх мала ззовні: хозари, печеніги, половці, як не як, а все-ж не тільки ослаблювали Київську систему, але у певній мірі спричинилися і до упадку тої системи.

Різниці-ж між Київом-метрополісю і цими південно-східними князівствами проступають вже в тих часах. Досить хіба згадати про те, що там доводилося заводити християнство «огнем і мечем», та й відсталість тих провінцій в культурному відношенні була постійною, аж до теперішніх часів. Очевидно, що шляхи розвитку (культурного й політичного) були різними від шляхів розвитку Київської системи. Без сумніву, в основі була органічна відмінність, а саме у самому формуванні систем Київської, і поки-що умовно кажучи, Московської. У створенні і зміцненні Київської держави приймали участь елементи однородні, бо слов'янські, з одного пня породжені (хоч і мали вони до свого злиття во єдино своє організаційне розвинене життя), в той час, як у формації держави Московської заграла роль провідна верства слов'янська, що поволі асимілювалася з місцевим етнічним елементом, який, будучи з породи урало-алтайської, зовсім не був подібним ні по своїй психиці, ні по своїм здібностям організаційним до слов'янського підложжа Київської Держави. А при приході монголів

«різниця політичного й суспільного устрою та культурного стану побільшувалася чим далі, то все глибше, аж поки не витворилися з обох народів два зовсім відмінні культурно-історичні типи» (проф. Дм. Д о р о ш е н к о . «Нарис історії України». Т. I.).

Монголи спричиняються до радикального розходження шляхів Московії й Києва. Побідний похід Бату у 1237-38 роках підбиває під його владу усі північні князівства, які з того часу отримують від монголів все, починаючи від державної організації і кінчаючи побутом.

Д-р Еренжен Хара-Даван в своїй книжці «Чингіс-Хан, как полководец и его наследие» виділює окремий розділ «Влияние монгольского иго на Россию». З цього розділу позичаємо нижче цитати, які доводять той колосальний вплив на формацію і розвиток московської держави.

«Московська Русь, — пише він, — була лише невеличкою провінцією великої монгольської імперії, частиною того величавого й складного царства, складала вона далеко не увесь, а тільки незначну частку «улуса Джучи», який являвся в свою чергу одною з чотирьох більших складових частин Чингіс-ханової імперії. Таке було становище Східньої Руси на протязі майже трьох століть її існування, а це й наклало невитравний відбиток на увесь її характер, як держави, бо її залежність від центральної імперської влади виявлялася не тільки фактом входження її, в якості півавтономної одиниці, в склад монгольської держави, але й тим, що управлялася вона ординським ханом на підставі загального для всієї імперії «Джасака» — збірника Чингіс-ханових законів, — під впливом якого і виробилися її власні державність і великодержав'я» («Чингіс-Хан». Белград. 1929).

Одмічаючи ворожнечу і взаємну боротьбу підбитих князівств, д-р Е. Хара-Даван вважає, що власне

«впливом монгольського панування ці князівства і племена були злиті воедино, сформувавши спочатку Московське царство, а потім і Російську імперію» (там-же).

Це він пояснює цілком зрозумілими і логічними міркуваннями потреб того часу.

«Організація Росії, що явилася результатом монгольського панування, була розпочата азійськими завойвниками, розуміється, не для блага російського народу і не для возвеличання Московського великого князівства, а у власних інтересах, а саме, для зручності управління підбитою країною. Вони (монголи) не могли допустити в ній такої кількості дрібних володарів, що жили на рахунок народу і хаосу їхніх безконечних усобиць, що підривали економічний добробут підданих і творили в країні небезпеку комунікації, а тому, натурально, сприяли формуванню сильної влади московського великого князя, яка могла б тримати в покорі всіх і поступенно підбивати собі удільні князівства» (там-же).

І монголи справді сприяли централізації північних князівств під владою московського князівства, чому. — московського? Бо ці останні, починаючи з Івана Калита, виявили себе дуже податливими і покірливими. Власне завдяки покірливій політиці московський князь добився права на великокнязівський «ярлик» від Орди, хоч генеалогічно він був молодшим од інших князівських родів. У 1328 році Калита отримав великокнязівський стіл за те, що уміло виконав наказ хана покарати тверського князя (старшого по роду од московського) за повстання проти монголів. І далі, як подає Ключевський в своїй «Русской історії», коли діти Калита по смерті батька в 1341 році з'явилися до хана Узбека в Орду, то той зустрів їх з честю і любов'ю та обіцяв нікому по-за ними не віддавати великого княжіння. І з них Семенові, що отримав «ярлик» на велике князівство, дані були «подъ руки» усі князі руські, а саме князі рязанські, ростовські і навіть тверські.

«Хан був верховним арбітром російських князів, спірки їхні рішались в Орді і завжди на користь і виспіння московського князівства» (там-же).

Отже формальною датою народження Московщини треба вважати рік 1328 рік, коли московський князь Калита отримав «ярлик» на великокнязівський стіл.

Таким чином, навівши лад у Московії, монголи

«дали підбитій країні основні елементи майбутньої московської державности: самодержав'я (ханат), централізм, кріпацтво. Так само виходячи із потреб адміністративного і фінансового управління вони розпорядилися про збудування поштових доріг, установили ямську повинність населення, поліпшивши тими заходами умови комунікації на великих просторах східно-європейської рівнини, проробили загальний перепис населення з фінансовою метою, ввели однакові для всіх військово-адміністративну організацію і податкову повинність по прийнятій у них десятичній системі, а тако-ж установили спільну для всіх російських областей монету — срібний рубль розділений на 216 коп.» (Там-же).

Автор додає, що, наприклад, такі монгольські слова, як «казна», «деньга», «алтин», «таможня» і досі zostалися в російській мові, як сліди монгольської фінансової організації.

Вплив монгольського панування одбився не лише тільки на організації держави, її адміністрації, фінансах то-що, а одбився він і на побуті, на культурі, внутрішньому змісті підбитої країни. Цитуючи Всеволода Іванова, автор каже, що, наприклад, змінився радикально одяг:

«од довгих білих слов'янських сорочок, од голених голів з «оселедцями», довгих штанів, — вони (москвитяне) перейшли до золотих кафтанів, до кольорових шароварів, до сафьянових чобіт і до тафій і мурмолок» (там-же).

В силу зміни основ культури і побуту змінилося становище й жінки:

«тюремний побут і затворництво російської жінки є наслідок сходу»

— думає д-р Еренжен Хара-Даван.

Одночасно варто відмітити один дуже цінний для Московщини факт з часів монгольського панування. Це те, що монголи не тільки не переслідували православну віру москвитян, але навпаки, підтримували її. У 1270 році хан Менгу-Тимур видав наступний наказ:

«на Русі ніхто не сміє сквернити церкви і ображати митрополитів та підлеглих йому архимандритів, ієреїв то-що. Вільними від податків і повинностей будуть їхні городи, області, землі, ловецтва, вулики, луки, ліса, огороди, сади, млини і молочні господарства. Все це належить Богові і самі вони Божі. Нехай помоляться вони за нас» (Там-же).

А хан Узбек ще поширив привилеї російської церкви:

«всі особи православної церкви і всі ченці підлягають лише судові православного митрополита, а зовсім не урядовців з Орди і не князівському судові. Той, хто ограбує духовну особу, мусить заплатити їй втричі. Хто насмілиться глумитися з православної церкви чи ображати церкву, монастир, каплицю — той підлягає карі на смерть, незалежно від того, чи він є росіянин чи монгол. Нехай почуває себе російське духовенство вільними слугами Бога» (там-же).

Це повне толерантності відношення монголів до чужої релігії є наслідком їхнього виховання на підставі основних законів Чингіс-ханових, про які будемо говорити в наступному розділі про Азію. Тут лише вкажемо, що ця толерантність монголів до московських людей послужила надзвичайним скріплюючим чинником у їхньому визволенні з-під монголів. Бо за майже три століття монгольського панування релігійні центри на Московщині, не платючи ні данини, ні податків — ні князеві своєму, ні ханові — поназбиравали величезні багатства, що послужили великою підсобною силою — фінансовою допомогою — для боротьби проти тих же монголів. З другого-ж боку, заєднали цим привилеям ці самі релігійні центри стали резервуарами, де скупчувалася московська на

ціональна енергія, що те-ж в свою чергу допомогло скиненню монгольського панування.

Вертаючися до нашої провідної думки, ми бачимо, що шлях розвитку свіжо сформованої Московщини зовсім було змінено в епоху монголів і таким чином там витворюється зовсім инша цивілізація, що пірвала з своїми корінними, взятими з Києва, і що збудована на засадах, позичених у монголів. Це відірвання від Києва помітно на Московщині особливо зараз-же по звільненні від монголів, коли Московщина, так би мовити, опинилася в повітрі і починає хапатися поновно за втрачений століттями ґрунт. Це хапання за втрачене виявилось у шуканні «візантійських традицій» для свого царства, у знайденні «шапки Мономаха», у присвоєнні «візантійського орла», як державного герба і т. д.

Не дивлячися на ці поворотні навернення, до-Петровська Русь виступає, як цілком окремішня одиниця, і окремішня в першу чергу від України-Руси.

Об'єднана і скріплена монголами, сцементована системою їхнього правління і адміністрації, Московщина починає, так мовити, пухнути у всі боки. Одначе в своїм середовищі, не дивлячися на такі колосальні надбання, залишається вона вірною своєму змістові — вона зостається такою-ж некультурною і відсталою, порівнюючи з своїми сусідами, як і була.

Ця некультурність і відсталість була відома на Україні. Так, в «Історії Русов» знаходимо цікаву українську оцінку Московщини за часів Богдана Хмельницького. Підчас сойму, який скликав Великий Гетьман десь в червні 1650 р. для обговорення справи вибору союзника, Богун висловлював таку характеристику Московії, евентуального кандидата на союзника:

«в народі Московським царює саме неключиме рабство й невільництво у надзвичайній мірі, і що у них, крім Божого та царського, нічого власного немає і бути не може, і люде, по їхніх думках, народилися на світ ніби для того, щоби у світі нічого не мати, а тільки бути рабами. Самі-ж вельможі та бояри Московські титулюються звичайно рабами царськими, а у проханнях своїх завжди пишуть вони, що б'ють йому чолом, а що-ж торкається посполитого народу, то всі вони вважаються кріпаками, так ніби не від одного народу походжені, а накуплені із полонених та невільників, а ці кріпаки або по їхньому «крестьяне» обидвох статей, а то чоловіки й жінки з їхніми дітьми, згідно з незаними у світі правами й привілеями продаються на базарах та у мешканнях володарями та хазяями їхніми поруч із товаром, а не рідко і на псів їх обмінюють, а кріпаки на продаж повинні при тому ще нарочито веселими бути і показувати і свій голос, і доброту,

і знання якогось ремесла,щоби їх скорше купили і дорожче заплатили» («Історія Руссовъ» Москва 1846).

Тоді-ж, до речі,на тому-ж соймі одмічено було й иншу річ. Протопоп Черкаський Федір Гурський, одмічаючи усі дарунки, що Гетьманові були прислані — від турецького султана (у шовках), від польського короля (у килимах) і від московського царя (у рогожах), сказав:

«а Московські дари суть усі у рогожах, ото-ж неминуче і народ, живучи з ними, доведено буде до такої бідноти, що вбереться він в рогожі і під рогожі...»

Як відомо, пророцтво Федора Гурського збулося.

Приблизно в тих-же роках маємо ще одне дуже цінне свідчення. Сирійський диякон Павло з Алеппа, що переїздив через Україну в 1654-1655 р. р. залишив нам ентузіастичний опис української землі і її столиці Києва. Його вразив не тільки матеріальний добробут, цвітучий стан сільсько-господарської культури, але й високий рівень просвіти і в народніх масах,і на верхах суспільства. Він бачив, що по селах «усі вміють читати й знають порядок церковної служби та церковні співи; крім того,священники вчать сиріт і не залишають їх волочитися по вулицях невігласами»; навіть жінки ходили до церкви з молитовниками в руках, а в Києві в жіночих монастирях він бачив, що всі черниці добре обучені читанню й письму і знайоми з наукою та літературою. Там-же у Києві він милувався високим рівнем друкарського мистецтва, малювання й будівництва. Висока культура, м'ягка вдача, гостинність і привітність українського населення особливо вразила Павла Алепського, як контраст до життя на Московщині, де йому довелося перебути більше року в самій столиці і спостерігати побут самих верхів суспільства, аж до царського двору включно. Коли він перебував у Москві, то в нього

«неначе замок висів на серці, думки були до краю придавлені, бо в московській землі ніхто не відчуває себе вільним і веселим, окрім тамошніх людей».

Коли ж він вступив, вертаючися, на українську землю, його душу, як і всіх його супутників,

«залила радість, і серця їх розширилися», вони почували себе немов дома, бо люде на Україні «були приязні, ласкаві й поводитися з нами,як із земляками» (проф. Д. Дорошенко. «Нарис Історії України» т. II).

Такою була Московщина на переломі свого розвитку.

Микола Ковальський
(Далі буде)

ХРОНІКА

3 Великої України

— Нова аграрна революція на Україні. На зборах київського партійного активу заступник голови обивкомкому Костюк в докладі про причини, які викликали недавній декрет влади совітської відносно припинення «розбазарювання» колхозних земель, признався, що «по-над 27.000 колгоспних дворів мають перевищені норми земель, що становить 7.350 гектарів. Це привело до того, що де-яка частина колгоспників більше займалася обробкою своїх присадибних ділянок, ніж брала участь у колгоспному виробництві».

— Як готуються до жнив і косовиці на совітській Україні. Чернігівський кореспондент «Вістей» з 11 червня с. р. повідомляє, що «до початку косовиці обласна контора сільгоспостачу повинна була завести 54 нових сінокосарки і 80 кінних грабель. Завезено тільки 9 косарок і 4 грабель». Кинулися діставати звичайні коси: «але дістати цей нескладний прилад, а так само і звичайний брусок або мантачку, бабку, чи молоток — це на Чернігівщині перетворилося в дуже складну справу».

З свого боку кореспондент Одеської області тих-же «Вістей» пише: «наближаються жнива, а в багатьох машинно-тракторних станціях Одещини сотні комбайнів, молотарок, жниварок стоять ще розібрані на подвір'ях і в майстернях. До де-яких комбайнів не відремонтовано моторів, бракує ряду запасних частин».

Знов таки кореспондент з Харкова («Вісті» з 15 червня с. р.) пише про роботу Харківського тракторного заводу таке:

«На 13 червня треба було випустити 993 газо-генераторних тракторів, а випущено лише 887. План випуску запасових частин на

II квартал встановлено в 17 міл. карб., випущено-ж їх тільки на 9 міл. карб. Не гаразд і з якістю. На заводі ще багато браку».

Так працюють на «квітучій» совітській Україні тоді, коли природа не жде. Результат такої праці не трудно собі уявити.

3 ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

У Франції

3 життя Укр. Бібліотеки імені С. Петлюри в Парижі

Пожертви книгами та іншими речами поступили від: Ред. «Трибуна» (Париж) — 3 кн., міністерства культури УНР — 1 кн., В-ва «Торбан» (Львів) — 4 зшитки музичних видань, М. Шумицького — пакет журналів і газет, Є. Вирового (Прага) — 2 кн., В-ва «Самоосвіта» (Львів) — 1 кн., п. Юр. Сороко (Париж) — одна писанка, М. Ковальського (Париж) — 1 кн., д-ра Ю. Студинського (Париж) — 5 кн. і журналів, І. Хмелюка (Париж) — 8 кн., карикатура, 2 чч. журналів та 4 дос'є, Є. Деслава (Ніца) — цінний дарунок: листівка Карпатської України, видана з нагоди відкриття Союму. На листівці є марка з відповідним штемплем. В-ва І. Тиктора — 2 кн., п. Ст. Скрипника — дві військові печатки, знайдені селянами в околицях Луцьку підчас оранки землі, проф. Рене Мартель — 12 кн., В-ва «Світ Дитини» у Львові — 2 кн., Укр. Пресової Служби в Берліні — 1 кн.

За цей-же місяць червень надійшли пожертви грошми від: професора А. Яковлєва — збірка підчас паханьки по С. Петлюрі в річницю смерті та в ідальні Жіночого Союзу в Празі — 325 фр., А. Рижка з Орану — 50 фр., Ук-

раїнської колонії у Віляр дю Плане — 100 фр., Філія Військового Т-ва у Крезо — збірка — 55 фр., збірка прот. о. І. Бридзана в Крезо підчас панахиди й академії 11 червня — 110 фр., Філія Військ. Т-ва в Регоні — збірка — 70 фр., П. і М. Плевако (Париж) — 200 фр., п. О. Ш. — 30 фр., п. Кушніра — 5 фр., Укр. Громада в Шанхаю — збірка — 250 фр., п. Михайла Гавриша — збірка — 60 фр., Громади в Ліоні — збірка — 127.65 фр., Кузнецова з Ліону — 10 фр., Горбаня з Ліону — 10 фр., п. Кваска з Ліону — 10 фр., збірка п. Захаревица в Коломбель — 300 фр., Філія Військ. Т-ва в Мобеж — збірка — 38 фр., п.-о. П. Білоня з Америки замість квітів на могилу пані Марії Хандога — 2 дол., п.-о. І. Сеньчука — 1 дол.

За цей час до представника в Польщі п. Липовецького поступили: ген.шт. ген. В. Куца — 3 зол., Відділу УЦК в Ідині — 13 зол., Управи Т-ва вояків армії УНР в Каліші — 27.42 зол. Відділ УЦК в Барановичах — 8 зол.

Всім жертводавцям та прихильникам Рада Бібліотеки склалася своєю щирою подяку.

— Поіменний список осіб, що зложили датки на Бібліотеку ім. С. Петлюри в Парижі в році 1939.

На лист Української Національної Колонії в Ціндао (Хіні): д-р В. Мігулін — 2 дол., І. Швачкин — 1 дол., О. Чернов — 1, Г. Рибаченко — 1, Ю. Кузьменко 0.50, Г. Литвинів — 1, А. Яковська — 0.50, А. Квітко — 0.30, К. Шианський — 1, В. Світлова — 1, П. Вина — 0.20, Т. Гунько — 1, О. Лісовська — 1, Ю. Шпига — 1, П. Пашенко — 0.50, В. Пашенко — 0.50, І. Верхотурів — 1 дол.

Філія Військ. Т-ва у Греноблі на лист ч. 906: І. Вонарха-Варнак — 5 фр., Апол. Заславський — 5 фр., П. Василенко — 5 фр., Андрущенко — 25, Н. К. — 5 фр., Карпій — 5 фр., Куцевол — 10 фр., Елена Ляроз — 5, Микола Вонарха — 2 фр., Степаненко — 5 фр., Філія Т-ва — 4 фр., інші прізви-

ща не можна було відчитати.

Філія Військ. Т-ва в Парижі — збірка підчас академії пам'яті С. Петлюри 25. V — Є. і О. Удовиченко — 15 фр., М. Шумицький — 10, І. Рудичів — 10, К. Миколайчук — 5, І. Хмелюк — 10, Стоцький — 10, Захарченко — 5, С. Топольський — 5, Горайн — 5, Марушак — 5, Гн. Гаврилко — 20 фр., Бордюгівський — 5, Андрій О. — 1 фр., Ю. Студинський — 10, В. Солонар — 10, Д. Ліопа — 2, Вол... — 10, Корбелецький — 5, М. Ковальський — 10, Очеретний — 5, Могилівський — 2, панна Х. Михальчишина — 4 фр.

Збірка підчас панахиди в Празі: інж. Я. Дзюбенко — 50 кч., З. Мірна — 20 кч., Д. Антончук — 20, інж. А. Зубенко — 20 кч., В. Власенко — 5 кч., В. Єна — 3 кч., В. Завальницький — 5 кч., А. і П. Яковлеви — 20 кч., В. Сухоручко — 10 кч., І. Кабачків — 20 кч., інж. Дзюбенко — 30 кч., Євген Вировий — 50 кч.

Збірка Філії Військ. Т-ва в Крезо: К. Мулявка — 10 фр., Олекс. Войтків — 10 фр., Федір Анапченко — 10, С. Кармалетський — 10, Роман Віль — 10, Атанія Романюк — 5 фр.

Збірка в Регоні: Гайдук — 30 фр., Андрухів А. — 10 фр., Кіршар — 10, Мукосій — 10, М. Папр... — 10 фр.

Збірка п. М. Гавриша: Мих. Гавриш — 10 фр., Яків Онищенко — 10, Петро Бохунько — 5, Іван Максикаш — 5, Кася Онишак — 5, Михайло Скобало — 5, Теодор Ждан — 5, Микола Скобало — 5, А. Сорока — 5, Т. Сорока — 5 фр.

Збірка Української Громади в Ліоні: Ігнат Єв — 5 фр., І. Павловський — 25 фр., Бойко — 5, Кашенко — 5, Шемет — 10, Горбань — 5, П. Братко — 5, П. Чміль — 7.50, Остапеч — 10, Гринчук — 5, Дука — 5, Драч — 1, Гончар — 1, Вовк — 5, М. Губар — 1, Пашенко — 5, Скалецький — 3, Уманців — 5, Сенченко — 2, Балакшій — 1, Наливайко — 5, Дундукач — 2, Рудько — 5. Інші прізвища не відчитано.